

Ene-Margit Tiit – 85

Foto: Märt Möls

22.aprillil 2019 jõudis järjekordse juubelitähiseni TÜ emeriitprofessor, Eesti Matemaatika Seltsi auliige Ene-Margit Tiit. Matemaatikuna alustanud kuid hiljem peamiselt statistikuna tuntuks saanud Ene-Margit Tiidu pikk ja viljakas tööelu on kulgenud käsikäes kogu statistika arenguga Eestis. Sinna mahub ka EMS sõsarseltsi – Eesti Statistikaseltsi – rajamine ja juhtimine rea aastate vältel.

Ene-Margit Tiit lõpetas TRÜ matemaatika erialal ja kaitses füüsika-matemaatika kandidaadi kraadi 1963.a ridade teoorias (juhendaja G. Kangro). Enne õppejõu kohale asumist ülikoolis jõudis ta töötada ka EPA-s ja FAI-s, kus puutus esimest korda kokku statistiliste probleemidega. Ülikoolis asus Ene-Margit Tiit (koos kolleegide Rein Tammeste, Tõnu Mölsi ja Liina-Mai Toodinguga) energiliselt õpetama matemaatilist statistikat ja sellele lähedasi aineid. Erakordse kiirusega valmisid rotaprinti väljaandel õpikud Tõenäosusteooria I ja II, Matemaatiline statistika I - IV jt. Üliõpilaste jaoks oli Ene-Margit Tiit populaarne õppejõud ja juhendaja. Tema poolt juhendatavad üliõpilased võisid alati arvestada sellega,

et juhendaja loeb nende (tol ajal käsitsi kirjutatud) mustandid läbi juba samal või äärmisel juhul järgmisel päeval, kusjuures need olid varustatud rohkete, heatahtlike ja edasiviivate kommentaaridega. 1970. aastatel, eriti pärast TRÜ arvutuskeskuse kolimist uude hoonesse Liivi tänaval, lisandus õppetöole laiaulatuslik statistika-alane konsultatsioonitegevus. Arvutuskeskuse (hiljem rakendusmatemaatika labori) statistikasektoris, mille teaduslik juhendaja juubilar oli, tehti tollal peaaegu kogu ülikooli statistiline andmetöötlus - see oli hästi organiseeritud, kiire ning kaasaegsel tasemel. Tänapäeval on arvutusvõimsus iga teadlase töölaual ja sageli püütakse statistiline analüüs teha oma jõududega. Sellega tullakse hästi toime nendes instituutides, kelle ridades on ka mõni matemaatilise statistika eriala lõpetanud spetsialist, ja neid allüksusi on nüüdseks palju.

Kolleeg Tiit on alati oluliseks pidanud teaduse rakendamist ühiskonna teenistusse. Oma põhitöö kõrvalt jõudis ta tegeleda ka mitmete teiste teadussuundadega, jättes oma jälje rahvastikuteaduse, antropoloogia ja sotsioloogia arengusse ülikoolis. Olles omal ajal pereuuringute eestvedaja Tartus, on ta alati väärtustanud perekonda kõrgelt ka isiklikus plaanis. Koos füüsikust abikaasa Valduriga üles kasvatatud kolm last ja lisaks kaks veel nooremat põlvkonda on püsiväärtused, mis ajas ainult suurenevad.

Ene-Margit Tiidu teeneks tuleb lugeda ka rahvusvaheliste sidemete loomist matemaatilise statistika vallas. Tema initsiatiivil toimus esimene üleliiduline Mitmemõõtmelise statistika konverents (Kääriku, 1977), mis oli tunnustuseks Tartus tehtavale tööle rakendusstatistika vallas. Seejärel on konverents toimunud enamasti iga nelja aasta tagant, muutudes alates 1994. aastast ingliskeelseks ning meelitades tavaliselt kohale ligi sada osavõtjat paarikümnest riigist. Nendest konverentsidest on osa võtnud statistikamaailma suurkujud C.R. Rao, T.W. Anderson, T. Durbin, I. Olkin jpt. Professor C.R. Rao'lt pärineb ka lause, et „Nüüd on maailma mitmemõõtmelise statistika kaardil uus punkt – see on Tartu.“

Võib liialdamata öelda, et tänu kolleeg Tiidu aktiivsele tegutsemisele arenes Tartu Ülikoolis välja terve uus eriala -

matemaatiline statistika. Esialgu toimus statistikute koolitamine matemaatika eriala raames, kuid kuna statistikale spetsialiseeruda soovijaid oli järjest rohkem, siis alates 1999. aastast hakati üliõpilasi vastu võtma juba omaette matemaatilise statistika erialale. Valituna iseseisvusaja algaastail TÜ matemaatilise statistika professoriks, seisis Ene-Margit Tiit hea matemaatilise statistika instituudi (MSI) rajamise eest, mis koolitas välja ligikaudu 500 statistikut bakalaureuse ja magistriõppes, enne kui see liitus Matemaatika Instituudiga (2006).

Haritud statistikute järele on ühiskonnas vajadus suur. Kuna statistika (nagu ka matemaatika) on universaalse iseloomuga teadus ja et andmekogud tekkivad tänapäeval pea igas asutuses, siis töötavad instituudi kasvandikud väga erinevates valdkondades. Suur tööandja on avalik sektor, kus statistikud töötavad kõrgkoolide õpejõudude ja teaduritena, ministriumites ja riigiametites (s.h. Statistikaamet, tervishoiuasutused) ning riigiettevõtetes (nagu Eesti Energia) analüütikutena ja andmeteadlastena. Erasektoris pakuvad statistikutele tööd IT firmad, farmaatsiatööstusega seotud ettevõtted, aga veelgi enam finantssektor – pangad, kindlustusseltsid ja uued fintech ettevõtted. Finantssektori nõudluse rahuldamiseks loodi instituudis eraldi finants- ja kindlustusmatemaatika magistriõpe, mis nüüdseks on muutunud rahvusvaheliseks õppekavaks ning selle kasvandikud töötavad üle kogu maailma. Omamoodi sümboolne on siin asjaolu, et juba 1930. aastatel luges Tartu Ülikoolis finantsmatemaatikat juubilarisa, hilisem akadeemik Arnold Humal (1908–1987), kelle sulest on pärit ka omaaegne õpik „Finantsmatemaatika“ (1940).

Juubilar peab oluliseks statistilise kirjaoskuse laiemat levikut ühiskonnas ning statistika varajast õpetamist koolis. Olles projekti „Arvutipõhine statistika koolis“ teadusnõukogu esimees, aitas ta kaasa simulatsioonimeetoditele tugineva õpitarkavara arendusele, millega õpetada statistika põhiprintsiipe, ilma teoreetilistesse üksikasjadesse laskumata.

Pärast emeriteerumist (tolleaegse range 65 aasta reegli tõttu)

töötas Ene-Margit mitmete teadusprojektide juures ning seejärel – vanuses, kus enamus on tööelu lõpetanud – asus tööle Statistikaametis vanemmetoodikuna (2006). Nii algas uus viljakas tööperiood. Hinnatud rahvastiku-eksperdist sai 2011. aasta rahvaloenduse teadusnõukogu esimees ja ettevalmistamise juht ning juhtrollis on ta ka järgmise, registripõhise rahvaloenduse läbiviimisel.

Ene-Margit Tiidust rääkides ei saa kuidagi minna mööda tema kaasalöömisest avalikus sõnas. Kuigi ta on kunagi, enne personalarvutite tulekut, öelnud et „on kaks asja, mida ma kahetsen, mida pole ära õppinud – masinakiri ja autojuhtimine“, siis on esimene neist nüüdseks suurepäraselt omandatud. Isegi nii, et juubilari sulest ilmub pea igal aastal uus raamat, tunnistuseks hiljutised Eesti rahvastik: hinnatud ja loendatud, Eesti rahvastiku 100 aastat, Statistikalleksikon jt. Oma erksat vaimu ja tundlikku ühiskondliku närvi on ta näidanud paljudes ajaleheartiklites, kus ta arukate ja tasakaalukate argumentidega käsitleb kogu ühiskonda haaravaid teemasid, nagu Rail Baltic, koroonaviirus, tselluloositehas, eesti rahvastik, haldusreform jne. Ene-Margit Tiit on pälvinud oma erialase ja ühiskondliku töö eest ka väärilist tunnustust. Esimese TÜ naisteadlasena on ta valitud välisülikooli audoktoriks (Helsingi Ülikool), talle on omistatud Valgetähe IV klassi teenetemärk ning samuti on ta Tartu Tähe kavaler. Emeriitprofessorina lööb Ene-Margit Tiit kaasa MSI töös ka uues Delta keskuses, olles noorematele kolleegidel eeskujuks oma töökuse, kohusetundlikkuse ning targa ja asjaliku arvamuse avaldajana. Endiselt jagab ta tudengitele oma rikkalikke kogemusi kursuse „Andmetöötlusmeetodid“ raames. Ollakse juba harjunud sellega, et enne statistikaseminari paneb Ene-Margit lauale omaküpsetatud koogi – see on märk statistikute pere liitmisest ja meeskonnavaimu üleväl hoidmisest.

Ene-Margit Tiidu pika ja eduka karjääri üheks oluliseks indikaatoriks on ka tema akadeemiline järelkasv, kelle hulgas on kuus doktorit (teaduste kandidaati). Juubilar võib olla uhke selle üle, et tema edukas õpilane professor Tõnu Kollo on teatepulga

edasi andnud oma kasvandikule, silmapaistvalt tegutsevale professor Krista Fischerile, kelle doktorantidest mitmed on juba omakorda kaitsnud väitekirja... Mis on selle harvanähtava töövõime, energia ja vaimuerksuse taga? Kas sportlikkus, jala käimine, hommikune Emajões suplemine (ka aastal 2020!)? Küllap on toeks ka geenid. Akadeemia peatoimetaja matemaatik Toomas Kiho on nimetanud Ene-Margit Tiitu tänapäeva Lydia Koidulaks (21. aprill 2014, TÜ raamatukogu saal). Soovime juubilarile raudset tervist, vaimuerksust ning rõõmu oma suurest perest ja arvukatest õpilastest veel pikkadeks aastateks!

Tänulike kolleegide nimel MSI-st,
Kalev Pärna (TÜ matemaatika ja statistika instituut)